

Костриця Н. М.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-АГРАРНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Стаття присвячена формуванню комунікативної компетенції студентів-аграрників шляхом впровадження інтерактивних технологій у навчання української мови за професійним спрямуванням. Автор пропонує систему лінгвістичних завдань, які спрямовані на здобуття соціально-комунікативного досвіду майбутніх фахівців аграрної галузі та підвищення рівня їхньої національної свідомості.

Ключові слова: мова, технологія навчання, інтерактивні технології, комунікативна компетенція, дискурсивна компетенція, соціолінгвістична компетенція, іллокутивна компетенція, стратегічна компетенція, соціокультурна компетенція.

Статья посвящена формированию коммуникативной компетенции студентов-аграрников путем внедрения интерактивных технологий в процесс обучения украинского языка профессионального направления. Автором предложена система лингвистических задач, которые направлены на получение социально-коммуникативного опыта будущих специалистов аграрной отрасли и повышения уровня их национального сознания.

Ключевые слова: язык, технология обучения, интерактивные технологии, коммуникативная компетенция, дискурсивная компетенция, социолингвистическая компетенция, иллокутивная компетенция, стратегическая компетенция, социокультурная компетенция.

The article is devoted to the formation of communicative competence of the agrarian affairs specialists by the method of implementation of interactive technologies into the context of training course of Ukrainian language according to the vocational guidance. The author has suggested the system of linguistic tasks, which are aimed at gaining of social-communicative experience and improving the level of their national awareness.

Key words: language, teaching technologies, interactive technologies, communicative competence, discursive competence, sociolinguistic competence, illocutionary competence, strategic competence, sociocultural competence.

Вихід української мови на світовий рівень, її репрезентація в сузір'ї європейських мов, спонукає українців до розширення сфери вжитку мови в різних життєвих і професійних ситуаціях. Вивчення рідної мови є важливим чинником успішного вирішення завдань гуманітарної освіти, спрямованої на загальне піднесення духовності, виховання української ментальності, любові до рідного краю, мови, що інтегрує в собі розум, естетику нації, народні звичаї, традиції, загальнолюдські моральні якості і з'єднує сучасне народу з його минулим і майбутнім.

Спілкування рідною мовою є першою ключовою компетенцією і основою для реалізації наступних семи, визначених обов'язковими для сучасної європейської освіти: 1) спілкування рідною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична грамотність і базові компетенції в науці і технології; 4) комп'ютерна грамотність; 5) освоєння навичок навчання; 6) соціальні й цивільні компетенції; 7) відчуття новаторства й підприємництва; 8) обізнаність і здатність виражати себе в культурній сфері [1, с. 1060].

Комунікативна компетенція є однією з найбільш важливих професійно значущих характеристик, а її розвиток – першочерговим завданням вищої професійної освіти. Будь-яка професійна діяльність потребує певних комунікативних умінь, які визначають мовну поведінку особистості.

Комунікативна компетенція – це вміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку, яка відповідає нормам соціальної взаємодії, притаманним конкретній культурі; уміння учасників спілкування володіти комунікативними стратегіями, правилами спілкування [2, с. 228].

До складових комунікативної компетенції Ф. Бацевич пропонує віднести: *дискурсивну компетенцію* (здатність поєднувати повідомлення у зв'язні дискурси); *соціолінгвістичну компетенцію* (здатність розуміти й продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування); *іллокутивну компетенцію* (здатність реалізовувати комунікативні наміри, використовуючи структуру повідомлення (мовленнєвого акту)); *стратегічну компетенцію* (уміння брати ефективну участь у спілкуванні, добираючи правильну стратегію й тактику спілкування); *соціокультурну компетенцію* (уміння використовувати соціокультурний контекст: звичаї, норми, ритуали, соціальні стереотипи) [3, с. 124–125].

Мова – це найважливіший орієнтир людини в її діяльності у світі. І якщо діяльність розуміти як глибокий, усвідомлений діалог людини зі світом, то мова є, передусім, мовою особистості. Тому нині в

навчально-виховному процесі спостерігаємо поступову відмову від формування мовних знань, умінь і навичок у чистому вигляді. Центр уваги зміщено на формування складових комунікативної компетенції студентів у контексті їхньої професійної діяльності шляхом впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес.

До інноваційних технологій можна віднести використання комп'ютерних моделювальних систем, впровадження ситуаційних і рейсових технологій, вирішення фахових задач за допомогою комплексного використання знань із загальноосвітніх і фахових дисциплін тощо. Палітра освітніх технологій надзвичайно різноманітна. Вибір тієї чи іншої педагогічної технології зумовлений сучасним розумінням цього поняття. Технологія навчання – це спосіб «переведення» знань студентів із загального стану (загальноосвітньої школи) у професійний (вищої освіти) [4, с. 23]. Технологія навчання включає повний опис процесу навчання; сукупність взаємопов'язаних навчально-методичних, інформаційних, технічних засобів; режим навчання; способи контролю знань; регламентацію окремих видів процесу.

Педагогічні технології можна використовувати як монотехнологію або комплексну технологію, яка включає елементи інших технологій. У будь-яку монотехнологію (наприклад, ігрові ситуації, взаємоопитування тощо) закладений інтерактивний режим спілкування через ті методичні прийоми, які застосовують у ній, а викладач виконує роль фасилітатора. Вивчаючи гуманітарні дисципліни, студенти встановлюють своєрідний інформаційний зв'язок з оточенням. Утворені інформаційні потоки викликають у них активну розумову діяльність, яка потребує великого ступеня самостійності. У зв'язку з цим у сучасних педагогічних технологіях пріоритет надають діалоговим, діагностичним, активним та інтерактивним методам навчання.

У ході застосування інтерактивної технології навчання відбувається взаємодія всіх, хто навчається. Це співнавчання (колективне, кооперативне, навчання у співпраці), у котрому і викладач і студенти є суб'єктами. Викладач є лише організатором процесу навчання, лідером групи студентів.

Інтерактивні технології найбільше відповідають особистісно орієнтованому підходу до навчання. У процесі застосування інтерактивних технологій, як правило, моделюють реальні життєві ситуації, пропонують проблеми для спільного вирішення, застосовують рольові ігри. Найбільш відомі з-поміж інтерактивних технологій навчання – «велике коло», «акваріум», «дебати», «мозковий штурм», «проектна діяльність».

Наведемо приклади використання інтерактивних технологій з метою формування комунікативної компетенції студентів-аграрників на заняттях з української мови, що ми з успіхом апробували в навчально-виховному процесі.

За методом «велике коло» учасники процесу розміщуються у великому колі. Вони формулюють проблему, після чого протягом 10 хвилин кожен індивідуально записує свої пропозиції для її розв'язання. По колу учасники зачитують свої пропозиції, група уважно вислуховує (не критикуючи) і голосує за кожним пунктом: включити чи не включити його в загальне рішення, фіксоване на дошці.

На нашу думку, ефективно застосовувати цю методику, розглядаючи спірні теоретичні питання курсу, які потребують визначення шляхів розв'язання певної проблеми. Це можуть бути такі теми з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», як: 1) «Версії про походження української мови: міф чи реальність?», 2) «Престиж української мови та її державний статус», 3) «Мовна культура і професійне зростання».

Завдання для студентів 1. Яким аргументам і фактам надасте перевагу в дослідженні витоків української мови?

Завдання для студентів 2. Сформулювати пропозиції щодо розв'язання проблеми «Бути чи не бути другій державній мові в Україні?»

Завдання для студентів 3. Як підвищити культуру мови у професійній сфері?

Метод «акваріум» – форма діалогу, коли групі пропонують обговорити проблему перед глядачами. Кожна мала група обирає того, кому вона може довірити вести діалог. Це може бути й кілька охочих. Усі інші учасники процесу виконуватимуть ролі глядачів.

Цей метод дає можливість побачити кожного «збоку», побачити, як відбувається спілкування, яка реакція на чужу думку, як аргументовано кожен тезу, як залагоджують конфлікт, що може назрівати в процесі дискусії. Кожен глядач має можливість порівняти почуте з особистою думкою, зробити певні висновки.

Завдання для студентів 1. Прочитати текст.

Підготовка до участі в науковій дискусії, полеміці.

Кожна освічена людина повинна розвинути в собі вміння і навички полемічного мистецтва. Особливе місце це мистецтво (і відповідно полемічна культура) посідає у професійній діяльності фахівця. Ще античні мислителі з метою публічного обговорення гострих, соціально значущих питань широко застосовували діалог, що дозволяло здобувати знання шляхом роздумів, міркувань, спільного обговорення проблеми, пошуків правильного, оптимального й конструктивного рішення. Саме метод діалогу в по-

шуках істини Сократ обрав як сенс усього життя. Випробування іронією сократівських бесід пройшли віддані друзі Сократа, його вірні учні, постійні слухачі, захоплені шанувальники. Бесіди Сократа, які й досі не тільки не втратили своєї значущості в навчанні культури наукового діалогу, дискусії, полеміки, спору, але й актуалізувались.

Дискусія (від лат. «розглядаю, досліджую») і *полеміка* (від грец. «військова майстерність») як найпоширеніші різновиди наукової публічної суперечки мають багато спільного. Так, їх перевага – бути ефективним засобом як переконання, так і формування нових поглядів, захисту прав людини; форми проведення їх – усна й писемна. Разом із тим їх цілі відмінні: *мета дискусії* – з'ясувати й зіставити різні погляди, шукати й досягати певного ступеня згоди між учасниками або спільного рішення щодо тези дискусії; *мета полеміки* – захистити, утвердити власну думку через спростування поглядів супротивника. Мета визначає предмет обговорення: диспутанти розглядають суперечливі питання з різних наукових тем; полемісти – соціально значущі питання, нові погляди. Мета й особливості тематики цих різновидів наукової суперечки окреслюють специфіку застосовування засобів переконання: у дискусії кожен учасник по черзі застосовує під час наведення тверджень ті засоби переконання, які доступні іншій стороні і які вона визнає; кожен із учасників наукової полеміки застосовує ті прийоми, які вважає необхідними для досягнення перемоги й утвердження власної думки, позиції, погляду.

Завдання для студентів 2. Ознайомтеся з алгоритмічним приписом, який визначає доцільну послідовність мисленнево-мовленнєвих дій як узагальнених прийомів («кроків») самостійного розв'язання поставленого завдання – активної участі в запланованій дискусії. Прокоментуйте кожен «крок» диспутанта.

Алгоритмічний припис учаснику наукової дискусії

1. Визначте для себе «межі теми» дискусії й переконайтеся, чи всі слова й поняття теми та проблеми дискусії ви чітко й повно розумієте (у разі потреби скористайтесь авторитетними науковими й словниково-довідковими виданнями).

2. З'ясуйте основні структурні компоненти дискусії та їх роль в обговоренні зазначеної теми:

2.1. Початок (встановлення контакту зі співрозмовниками; визначення мети, проблем та актуальності дискусії; активізація уваги);

2.2. Інформування (виклад інформації в обраний спосіб: повідомлення, пояснення, опис, характеристика);

2.3. Власне дискусія: аргументація (коректне наведення доказів на захист сформульованих тез);

2.4. Контраргументація (коректне наведення доказів для нейтралізації антитез, заперечень, негоджень із співрозмовником);

2.5. Прийняття рішення;

2.6. Підбиття підсумків.

3. Визначте джерела інформації з дискутованої теми, детально ознайомтеся з ними й зафіксуйте найважливішу інформацію (тези, аргументи) до кожного зі структурних компонентів дискусії.

4. Порівняйте погляди різних авторів і вибудуйте власний на дискутовану проблему або приєднайтеся до певної тези чи позиції автора.

5. Побудуйте свої дії як учасника дискусії за п'ятьма законами організації мисленнево-мовленнєвої діяльності (концептуальний, моделювання, слухацької аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий).

6. Спрогнозуйте вірогідні заперечення й зауваження співрозмовника та визначте можливі контраргументи й оптимальну форму реакції на них з метою переконання.

7. Оберіть коректні прийоми утримання уваги співрозмовників і дотримуйтесь правил цивілізованого спілкування.

8. Визначте можливі варіанти завершення дискусії й оберіть найдоцільніший із них.

9. Проаналізуйте свою мисленнево-мовленнєву діяльність під час дискусії, зробіть аргументовані висновки та сформулюйте стислі поради й рекомендації для себе як диспутанта на майбутнє.

Завдання для студентів 3. Прокоментуйте з погляду причин і наслідків наукової дискусії, диспуту, полеміки відому сентенцію французького філософа, математика й фізика Р. Декарта: «Точно використовуйте слово, і ви позбавите світ від половини непорозумінь».

Найяскравішим прикладом застосування методу дискусії є проведення круглого столу як позааудиторної форми, на якому було обговорено твір Є. Пашковського «Щоденний жезл». Вибір зазначеного твору зумовлений тим, що це роман-роздум про наше життя, наше буття, нашу історію, про те, що діється сьогодні. Як зазначає в передмові до роману П. Загребельний, «Щоденний жезл» – це твір, який потрібний на щоденний вжиток українцям. Під час дискусії, окрім розгляду проблем, пов'язаних з духовністю, у студентів формуються вміння мислити самостійно, виважено аргументувати свої думки й поважно ставитися до інших. Особливістю дискусії у вищому навчальному закладі є те, що її можна розглядати як наукову суперечку.

«Мозковий штурм» проводять не з метою почути думку кожного учасника, а основне його завдання – одержати якнайбільше несподіваних, оригінальних ідей.

Завдання для студентів 1. Проведіть в аудиторії короткий «мозковий штурм» із проблеми «Шляхи вирішення мовного питання в Україні».

Нині мовна ситуація в країні характеризується неоднорідністю. З одного боку, наявна чітко окреслена тенденція розширення функційного тла української мови, що спирається на концепцію державнотвірної, державноконсолідувальної, державновизначальної потенціалу української мови, а з іншого – яскраво простежується тенденція розмивання цього процесу, утвердження ідеї про незначущість мовних проблем як таких, прагнення утвердити в суспільстві думку про вторинність принципу утвердження пріоритетності української мови у визначальних державних інституціях, закладах науки, освіти, культури, не кажучи вже про бізнес, торгівлю, фінансову й бухгалтерську справу, виробництво. Сьогодні активно пропагують ідею вторинності всього національно рідного й послідовно акумулюють мотив штучності відтворення українськомовного тла.

Для цього: а) виділіть складові загальної проблеми (складну проблему подрібніть на простіші складові); б) проведіть «психологічне вирівнювання» учасників, запропонувавши для цього нейтральну, просту й дотепну тему, зовсім не пов'язану з головною; в) дайте можливість висловитися кожному, недотримуючись регламенту; г) коротко фіксуйте пропозиції на дошці; д) проаналізуйте висунуті учасниками ідеї й виділіть з-поміж них найцікавіші.

Проектна діяльність студентів є кроком до самостійної наукової роботи. Її розглядають як спосіб досягнення дидактичної мети шляхом детальної розробки проблеми, яка має завершитися відповідним чином оформленим реальним презентабельним результатом, який аудиторія має не лише побачити, а й осмислити. Значущість отриманого результату визначається тим, що його можна застосувати у практичній діяльності. Щоб отримати результат, який відповідає цим вимогам, необхідно навчити студентів самостійно мислити, виділяти і розв'язувати проблеми, інтегрувати знання з різних навчальних предметів, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати наслідки реалізації різних варіантів вирішення проблеми. Оскільки проектна діяльність передбачає самостійну роботу студентів, організовану по-різному (індивідуальну, парну, групову), то її виконання розраховане на певний проміжок часу й потребує видачі завдання заздалегідь.

Наведемо декілька прикладів використання проектного методу під час викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Зокрема, творчими проектами є підготовка і проведення свят «День української мови і писемності», «Міжнародний день рідної мови», «День слов'янської писемності і культури». За результатами проектної діяльності студентів-аграрників було організовано такі наукові конференції, як «Мова і культура: тенденції та перспективи», «Література рідного краю», «Персоналії аграрної науки і освіти: пам'ятаємо про них». Підготовка наукових матеріалів, їх друк і розповсюдження серед однолітків можуть бути віднесені до інформаційних проектів.

Таким чином, використання інтерактивних технологій під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» сприяє формуванню комунікативної компетенції у студентів-аграрників, підвищенню їхнього рівня національної свідомості та вихованню патріота на основі національної та загальнолюдської культури.

Література:

1. Андрущенко В. П. Ключові компетенції для навчання протягом усього життя – європейські рамкові установки. Рекомендації парламенту і Ради Європи 18 грудня 2006 р. // Віктор Андрущенко Світанок Європи : Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття. – К. : Знання України, 2012. – С. 1060.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології [Текст] : навчальний посібник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2006. – 248 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
4. Постернак Н.О. Освітні технології у вищих навчальних закладах освіти / Н. О. Постернак // Безпека життєдіяльності. – 2005 – №8. – С. 23–28.